

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Moșincat
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cho.
 Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
 ISSN-L 2734 -6889

Bihoreni în cruciada împotriva bolșevismului

Col. r. Dr. Constantin Moșincat

În anul 1938 Germania a ocupat Austria, în 1939 Cehoslovacia. La scurt timp Italia a ocupat Albania. La 1 septembrie 1939 Germania a atacat Polonia. A fost momentul care a determinat Franța și Anglia să declare război Germaniei. Rezistența poloneză a fost în scurt timp distrusă, prin atacul german din vest și sovietic din est. URSS a atacat Finlanda la 30 noiembrie 1939, iar la 9 aprilie 1940 Germania a invadat Danemarca și Norvegia, iar pe 10 mai, Olanda, Belgia, Luxemburg și Franța. În replică rușii au ocupat Lituania, Letonia și Estonia. Franța a fost silită să capituleze la 22 iunie 1940.

România, la confluențele dintre interesele teritoriale rusești și interesele economice germane, a fost ciopârțită prin înțelegerea secretă Ribbentrop-Molotov și dezmembrată, prin ultimatumul sovietic din 28 iunie 1940, Dictatul de la Viena, din 30 august 1940 și cedat, la 7 septembrie 1940, sudul Dobrogei (Cadrilaterul).

Drama refugiaților români a fost fără precedent. Sub raport extern aliații și prietenii tradiționali ai României erau îngenunchiați. În plan militar a scăzut potențialul disponibil de mobilizare de la 3,5 milioane, evaluat în 1937, la 2,2 milioane în 1941¹. Așa se face că Cercul de Recrutare Bihor pierde câteva plase din teritoriul cedat și s-au desființat câteva unități ce nu mai avea surse și resurse de mobilizare.

Umilința retragerii, de pe frontiere, fără luptă, clătina structura organismului militar, cel mai puțin atins de corupție, alături de magistrați Ion Antonescu a preluat conducerea țării cu gândul mărturisit de a reface România Mare. Cu o energie fantastică, până la sfârșitul lunii septembrie 1940, a redislocat unitățile retrase din Bucovina, Basarabia, Ardeal și Cadrilater. A înlocuit din prefecturi și din posturi înalte, pe șefii corupți, legați de regele Carol II și dictatura sa. Pentru planurile sale Ion Antonescu a mizat pe sprijinul Misiunii Militare Germane, în scopul motorizării armatei, pentru a fi gata să dea o replică hotărâtă U.R.S.S.

Revenind la momentul pronunțării Dictatului, în ce privește Prefectura județului Bihor a fost contactată de către Ministerul de Interne în noaptea dinspre 30 spre 31 august, la ora 1 și 15 minute, printr-o telegramă ce conținea o serie de recomandări legate de atitudinea ce urma să fie adoptată, atât de către autorități, cât și de către populație față de administrația maghiară, care urma să se instaleze în scurtă vreme în teritoriul cedat. Tonul patetic, dar în același timp imperativ, al documentului trădează starea de disperată neputință în care se zbătea regimul carlist, confruntat nu numai cu realitatea amputărilor teritoriale, deja operate, ci și cu perspectiva unor noi rapturi viitoare. „Se impune tuturor o cumițenie desăvârșită – recomanda ministerul –, pentru ca nu cumva, prin dezordine să ajungem la situații mai grave, care ar putea pune în pericol existența noastră ca stat independent”². Indicația s-a

¹ *** – Armata Română 1941-1945, Editura R.A.I., București, 1996, p. 15

² AN-DJBh, fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș, dos. 2/17861/1940, f. 88-89

dovedit a nu fi tocmai întâmplătoare, deoarece, așa după cum relatează corespondentul de presă la Budapesta al ziarului american *The New York Times*, cercurile politice din capitala ungară mizau pe o eventuală rezistență din partea autorităților și populației românești din teritoriile cedate, situație care ar fi oferit armatei maghiare pretextul invadării întregii României³.

Guvernării au luat în calcul și posibila declanșare a procesului de epurare etnică sub auspiciile administrației maghiare, bănuială care s-a și materializat ulterior, așa încât prefectul era îndemnat să depună toate eforturile pentru a convinge „populația românească din teritoriile pierdute să fie liniștită, să rămână pe loc în mod ostentativ, chiar în mod dârz și strâns uniți poporul cu pătura intelectuală” – să ceară concursul elitei românești „pătura intelectuală de toate gradele” – care trebuia lămurită – „să nu părăsească poporul, să rămână în mijlocul său, servind de călăuză ca și în trecut, îndemnându-l la unire și la muncă dârză”⁴. În telegrama expedită a doua zi erau exceptați funcționarii din aparatul de stat, care aveau permisiunea să-și evacueze familiile și bunurile strict necesare⁵.

Revenind la textul celui dintâi material, mai departe se făcea apel și la înțelegere din partea reprezentanților minorității maghiare ardelen. Aceștia erau rugați „să impună conaționalilor lor abținerea de la orice provocare, pentru a se evita generalizarea dezordinilor”, invitație căreia, din păcate, nu i s-a dat curs, etapele ocupării Ardealului de Nord fiind caracterizate tocmai prin acțiuni de intimidare și teroare la adresa românilor. Același corespondent american de presă atenționa în paginile ziarului din 10 septembrie că tot mai mulți civili și militari unguri îndemneau armata lor să înainteze „spre București”⁶. Budapesta spera, pe fondul haosului ce domnea în capitala României, în urma abdicării regelui Carol al II-lea, urmată de mașinațiunile politice pentru acapararea puterii, într-o reevaluare a problemei transilvane în direcția satisfacerii unor următoare solicitări teritoriale. Conștient de dimensiunea acestui pericol, generalul Antonescu, după analizarea tuturor componentelor sumbrului tablou al toamnei anului 1940, avea să constate că armata română, „neînarmată și complet demoralizată”, se afla în incapacitatea de a apăra ființa statului nostru. „Dacă frontierele române sunt atacate acum, – spunea generalul – ar putea fi una din cele mai mari catastrofe din istorie”⁷.

După cum aminteam, la 1 septembrie, ministrul de interne, generalul David Popescu, a revenit cu o nouă telegramă, adresată tuturor prefecturilor județelor care făcuseră obiectul „arbitrajului” de la Viena, în care erau punctate principiile conform cărora trebuia gestionată evacuarea, precum și inventarul principalelor bunuri care urmau să fie transportate peste noua frontieră. Cu această ocazie au fost stabilite și reședințele provizorii ale prefecturilor strămutate din teritoriul cedat. Administrația Ținutului Someș se muta la Turda, Prefectura județului Bihor, de la Oradea la Beiuș și Caransebeș, Prefectura județului Satu Mare la Lugoj, Prefectura județului Sălaj, de la Zalău la Deva, Prefectura județului Cluj la Turda, Sibiu și Râmnicu Vâlcea, Prefectura județului Mureș, de la Târgu Mureș la Blaj, iar prefecturile scaunelor secuiești, Odorheiul la Sighișoara, Sfântu Gheorghe la Brașov și Miercurea Ciuc la Ploiești. În finalul documentului, prefectii erau din nou îndemnați să solicite „poporului să rămână la locul lui, pentru a se afirma și mai departe entitatea românească”⁸. În ce privește județul Bihor, în aceeași zi, secretarul de stat, Modolea, a transmis și ordinea de evacuare a administrației plaselor. Pe 2 septembrie trebuia îmbarcate bunurile preturilor plaselor Marghita și Săcuieni, cărora le erau puse la dispoziție 24 și respectiv 26 de vagoane de marfă. Bunurile prefecturii și cele ale Preturii plasei Centrale urmau să fie evacuate în intervalul 2-5 septembrie, în acest scop fiind destinate 200 de vagoane⁹.

La aflarea veștii, un grup de studenți orădeni au demonstrat în fața localului Consulatului German din Oradea, huiduindu-l pe consulul Schuster. Indignat, acesta din urmă a înaintat ulterior o notă de protest prefectului, generalul Todoruț, căruia i s-a plâns că sub ferestrele clădirii s-a scandat „Pfui Schuster !”¹⁰. O altă mare masă de cetățeni s-au adunat în fața Spitalului județean, iar alții în centrul

³*The New York Times*, din 1 septembrie 1940 (Apud Vasile Pușcaș, *Transilvania și aranjamentele europene*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995, p. XVIII)

⁴AN-DJBh, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 2/17861/1940, f. 88-89

⁵Idem, *fond Prefectura Județului Bihor-Actele subprefectului*, dos. 2/17862/1940, f. 91-96

⁶*The New York Times*, din 10 septembrie 1940 – (Apud Vasile Pușcaș, *op.cit.*, 1995, p. XXI)

⁷*Ibidem*, din 21 septembrie.

⁸AN-DJBh, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 2/17862/1940, f. 91-96

⁹*Ibidem*, f. 102

¹⁰*Ibidem*, f. 108

orașului. Grupurile au pornit apoi spre Piața mare din centrul urbei, scandând lozinci prin care înfierau hotărârile de la Viena. Aceștia li s-au alăturat și soldații Regimentului 1 Fortificații, care tocmai treceau cu comandantul lor prin zonă în drum spre cazarmă. Un ofițer în rezervă, decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, s-a urcat pe podium improvizat pe loc de demonstrații, și în chip ostentativ și-a rupt sabia în două¹¹. A doua zi, Legația germană de la București a raportat comandamentului superior al armatei germane despre manifestație, subliniind faptul că a constat „o mare îndârjire în armată contra Germaniei”¹².

Aparatul administrativ, strămutat la Beiuș, avea de rezolvat o serie de probleme, deosebit de dificile, legate de instalarea serviciilor în noile localuri și de cazarea familiilor funcționarilor mutați odată cu prefectura. Urmând hotărârile unor comune rămase României, devenite acum localități de graniță, noua frontieră descria un arc de cerc pe direcția Sud-Vest, de-a lungul șoselei Arad-Oradea, înspre Nord-Est, urmând cursul Crișului Repede, pe axa Ant - Regina Maria - Ciumeghiu - Tulca - Homorog - Ianoșda - Miersig - Șauaieu - Hidișelu de Jos - Hidișelu de Sus-Felcheriu-Sântelec-Sărând-Chijic-Borșea-Tilecuș-Hotar-Subpiatră-Călățea și Damiș¹³.

Așa cum aminteam, un prim bilanț indica căderea completă în mâinile ungarilor a plaselor: Marghita cu 44 comune, Săcuieni cu 11 comune și Sălard cu 29 comune. Din plasa Salonta au mai rămas în România notariatele: Ant, Arpășel, Boiu, Ciumeghiu, Ghiorac, Homorog, Tămașda cu comuna Regina Maria și Tulca. Din plasa Centrală a rămas la noi numai notariatul Mierlău, cu comunele: Hidișelu de Jos, Hidișelu de Sus, Șumugiu, precum și comunele Șauaieu, Sântelec și Felcheriu, dar al căror sediu notarial căzuse în Ungaria. Din plasa Aleșd ne-au mai rămas, fără sedii notariale, comunele Damiș, Călățea și Dobricionești, iar din plasa Tileagd, circumscripția notarială Șerghiș, cu comunele: Șerghiș, Surduc, Fâșca și Vârciorog. Tot din această plasă ne-au rămas, dar cu sediile notariale în Ungaria, comunele: Hotar, Subpiatră, Tilecuș, Sărând, Chijic, Borșea, Copăcel.

Cifra finală se ridică la 82 circumscripții notariale cu 182 comune rurale pierdute în favoarea Ungariei, respectiv 61 circumscripții notariale cu 238 comune rurale și comuna urbană Beiuș rămase României. Teritoriul Bihorului românesc avea o suprafață de 4390 kilometri pătrați, cu o populație de 220.259 locuitori, cifră preluată din lucrările recensământului desfășurat în anul 1930. Soarta celor expulzați de către unguri, schingiuiți, bătuți și omorâți a îngreunat situația și a tensionat relațiile timp de mai bine de patru ani.

Fără altă opțiune, la 23 noiembrie 1940 România a aderat la Pactul Tripartid prin care obținea garanții de securitate. La 2 decembrie 1940, în prezența regelui Mihai I, a generalului Ion Antonescu, a avut loc o grandioasă paradă militară româno-germană, la care au participat și unități ale misiunii italiene de vânători alpini – sosită la 14 septembrie 1940 în București.

Anticipând un război între Germania și U.R.S.S., generalul Ion Antonescu și-a pregătit armata prin înființarea, în octombrie 1940, a comitetului de ministrii, în care intrau ministrii: apărării, finanțelor și economiei. În iarna 1940/1941, s-au format și instruit diviziile 5, 6 și 13 Infanterie ca „model” și s-a organizat Brigada blindată.

Planurile românești de mobilizare și război, concepute în perioada interbelică, au suferit modificări, prin întărirea și „menținerea frontierei de nord și est cu orice preț, printr-o apărare cu caracter energic”¹⁴, din partea trupelor române, sprijinită de misiunea germană. Concentrarea grosului forțelor Armatei a 4-a pe Prut, l-a determinat pe generalul Nicolae Ciuperca să raporteze că 440 km de front erau prea mult DE APĂRAT DE CĂTRE O SINGURĂ DIVIZIE, fiecareia revenindu-i 20 km de front. La începutul primăverii această armată a intrat „în dispozitiv de așteptare”¹⁵.

¹¹Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suci, Ilie I. Pușcaș, *Administrația militară horthystă în Nord-Vestul României (septembrie-noiembrie 1940)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 142

¹²Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român, *fond 103*, dos. 8505, f. 22 (Apud Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suci, Ilie I. Pușcaș, ...*op.cit.*, p. 143)

¹³*Ibidem*, dos. 2/18523, f. 283, 286, 294-296

¹⁴ dr. Jipa Rotaru, dr. Octavian Burciu, Vladimir Zodian, **Mareșalul Ion Antonescu, Am făcut războiul sfânt împotriva bolșevismului**, Editura Cogito, Oradea, 1994, p. 73

¹⁵ *Ibidem*, p. 77

Directiva operativă nr. 34 corela misiunile Armatei a 11-a Germane cu cea a Armatei 3 și 4 Române¹⁶. Misiunea Armatei germane, în cazul unui război, era de a lupta alături de "Armata Română până la victoria definitivă", conducerea operației revenind generalului Ion Antonescu. Efortul organizatoric nu a compensat pe deplin golurile rămase prin scăderea potențialului de mobilizare și cu fisuri în privința dotării.

În trenul „Patria” ajuns în gara din Piatra Neamț, către ora 18.00, generalul Ion Antonescu, anunța ofițerii că "a sosit ceasul pentru a șterge pata dezonoarei de pe fruntea Țării și de pe stindardele Armatei"¹⁷. Prin cuvinte simple în Ordinul de Zi către Armată, din 22 iunie 1941, generalul Ion Antonescu s-a adresat militarilor cu îndemnul "OSTAȘI, Vă ordon: Treceți Prutul. Zdrobiți dușmanul din răsărit și miazănoapte [...]"¹⁸.

Cei 325.685 de militari, ai Armatei Române, constituiți în "Grupul de Armate Antonescu", s-au avântat în luptă și până la finele lunii iulie 1941, armatele române au atins cursul Nistrului și au continuat, după întâlnirea dintre Antonescu și Hitler, de la Berdicev, din 6 august. Pentru merite militare, pe 21 august 1941, regele Mihai, l-a avansat pe Ion Antonescu la demnitatea de mareșal și l-a decorat cu ordinul "Mihai Viteazul" * clasele I și II.

Campania peste Nistru a continuat după ce Hitler și-a exprimat "deosebita recunoștință" dacă armata română ar înainta spre Bug. Răspunsul din 21 iulie 1941 exprima angajarea "până la capăt". Drept urmare s-a consumat Bătălia pentru Odessa, cucerită la 16 octombrie 1941, dusă independent de armata română. După această victorie mareșalul Ion Antonescu, la parada din 8 noiembrie 1941, în fața regelui și a oficialităților române și străine, în prezența feldmareșalului Wilhem Keitel, ca reprezentat personal a lui Hitler, și după ce a decorat ofițeri, soldați și drapele regimentelor, a declarat că "de fapt, războiul a fost încheiat victorios"¹⁹.

Unitățile luptătoare au fost aduse în țară și demobilizate. Armata a cunoscut procesul de reorganizare. Marele Stat Major trimitea instrucțiuni privind instrucția subunităților, aplicându-se prevederi din Regulamentele de luptă germane. Cercul de Recrutare Bihor primea de la generalul de divizie Teodor Sero, comandantul Comandamentului 6 Teritorial, obiectivele ce le va urmări pe timpul inspecției inopinate. În rezoluție pe raport comandantul Cercului a verificat toate birourile la lucrările executate în spiritul Instrucțiunilor M.St.M., în special lucrările ce vizau scoaterea din evidență a contingentului 1913, cu începere din 1 februarie 1942 și mutarea în miliții a contingentului 1922. Pe 16 ianuarie 1942 mareșalul Ion Antonescu Decreta înființarea pe lângă fiecare comandament de Divizie a Comandamentelor Infanteriei și Artileriei, iar la Corp funcția de comandant secund.²⁰

Comandantul Armatei 1-a generalul Nicolae Macici²¹ a trimis Cercului de Recrutare Bihor, pe 9 mai 1942 observațiile sale privind neregulile constatate cu prilejul inspecțiilor făcute. Comandantul

¹⁶ În dispozitivul operativ Armata 4 avea: Corpul 3 (cu Diviziile 15, 35 Infanterie și 1 Gardă), Corpul 5 Armată (cu Divizia 21 Infanterie și 1 Grăniceri), Corpul 11 (cu Brigăzile 1 și 2 Fortificații) și la dispoziție cu Divizia 5 Infanterie, 4 Divizii Artilerie grea, unități de Poduri și anticar. Armata 3-a avea în subordine Corpul de Cavalerie, Corpul Munte și Corpul 4 Armată.

¹⁷ *Ibidem*, p. 85-86

¹⁸ G.l.m. Mircea Agapie, Cpt. R. 1 dr. Jipa Rotaru, *Ion Antonescu. Cariera militară. Scrisori inedite*, Ed. Academică de Înalte Studii Militare, București, 1993, p. 169.

* Ordinul "Mihai Viteazul" a fost înființat prin Decretul regal nr. 2968 din 26 septembrie 1919. Ordinul era rezervat, în mod exclusiv, ofițerilor pentru răsplata faptelor excepționale de război prin care s-au distins în fața inamicului. Pentru detalii vezi: Ion Safta, Rotaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu, *Decorații românești de război 1860-1947*, Ed. Universitaria, București, 1993, p. 66-74.

¹⁹ Ion Silviu Nistor, *România în al doilea război mondial*, Ed. Mesagerul, Cluj-Napoca, 1996, p. 65

²⁰ A.M.R., fond 1199, dos. 368, p. 24

²¹ General de corp de armată Nicolae Macici (1886-1950). La 19 ani intră în armată și obține gradul de sublocotenent în 1907, detașat pe lângă R. 81 Infanterie în Frankfurt pe Main. Revine după stagiul în țară la Regimentul 26 Dorohoi. Grade: locotenent (1910), Cpt. în războiul întregirii în "Grupul Jiu" la R. 41 I., decorat cu "Mihai Viteazul". Și-a pierdut ochiul stâng și imediat după operație s-a reîntors la trupă, comandant de companie la Școala de ofițeri de Infanterie evacuată la Iași, Maior (1917) la Divizia 12 I. În zona Mărăști, decorat cu ordinul "Coroana României" și "Sfânta Ana", Locotenent colonel (1921) la Diviziile 2, 16 și 18 și ca Șef de Stat Major. Colonel 1927 comandant la Regimentul 92 Infanterie, Șef Stat Major C.I., A. 1934, comandant la Brigada 17 Infanterie din Oradea și avansat general în 1937, mutat la D.9, la Corpul 2 Armată (1939) și comandant al Armatei 1 din 1941, pe care a comandat-o și în operația Budapesta. Rechemat în țară, trecut în rezervă, condamnat la moarte, pedeapsă comutată în muncă silnică pe viață. A murit în închisoarea de la Aiud înmormântat pe Valea Plângerii. Pentru detalii vezi lt.col. Constantin Moșincat, *Cronică de marș. 80 de ani de la înființarea Diviziei 11 Infanterie*, Editura Cognito, Oradea, 1996, p. 94-97, col. dr. Constantin Ucrain, lt.col. Dumitru

Cercului punea în vedere ofițerilor și subofițerilor aceste nereguli pentru a nu se întâlni în viitor. Radiografiate neregulile se regăsesc în diferite forme și astăzi, fapt pentru care le-am prezentat în detaliu.

La 1 aprilie 1942 în Registrul de Ordine de Zi a Cercului s-a consemnat „efectuarea mutațiilor de mobilizat la toți ofițerii, subofițerii și trupa activă și de rezervă aflați concentrați”²². Prin Instrucțiunile nr. 87000, din iunie 1942, Marele Stat Major stabilea atribuțiunile Cercului de Recrutare în conformitate cu prevederile Legii recrutării. Aceste instrucțiuni se refereau atât la situația de pace cât și la cea de război, caz în care atribuțiile Biroului 1 rămâneau de “recrutare și încorporare pentru contingentele ce urmează”²³.

Pe front, „războiul nepopular” nu mai avea nici susținere politică și nici elan militar, datorat în special catastrofei de la Stalingrad și din cotul Donului. Deși impresionantă, performanța Corpului 6 Armată, de a străbate prin luptă 800 de km spre Stalingrad, nu a fost suficientă pentru a străpunge apărarea fortăreței – Armata a 3-a Română redislocată din Caucaz pe frontul de la Stalingrad, unde a înlocuit cinci divizii italiene. Generalul Petre Dumitrescu, comandantul armatei a ocupat aliniamentul cu unitățile pe măsura sosirii lor, dar cei 138 km, cât îi reveneau armatei, erau mult prea mult pentru posibilitățile sale datorită pierderilor, cu atât mai mult cu cât trupele sovietice realizase capete de pod peste Don. Armata a 4-a, general Constantin Constantinescu, a ocupat, în cadrul „Grupului de Armate B”, un front de peste 250 km în care a primit lovituri permanente cu tancuri din partea sovieticilor.

La 19 noiembrie 1942, când s-a declanșat contraofensiva sovietică Armata a 3-a avea efectiv 152.492 militari români și 1.121 nemți (D. 22 Bl.), iar Armata a 4-a cu 75.580 oameni. Contraofensiva sovietică a pornit la 5.30 în sectorul Armatei a 3-a, iar a doua zi și în cel al Armatei 4, pe un viscol cu ninsoare la -20° C, ceea ce a împiedicat intervenția aviației. Cu forța a 18 divizii de pușcași, 2 de cavalerie și 3 corpuri de tancuri armata sovietică a atacat în sectoarele cele mai slabe și la joncțiunea dintre diviziile române realizând breșe cu tancuri, căci tunurile de calibru 37 mm și 47 mm au fost ineficiente. Lupta a fost inegală – rușii cu tancuri, românii cu grenade și sticle incendiare.

Retragerea pe râul Cir s-a făcut în condiții deosebit de grele, reușindu-se stabilizarea frontului pe 24 noiembrie, dar circa 40000 de oameni, din diviziile 5, 6, 13, 14 și 15 Infanterie, au fost încercuți, organizându-se în “Grupul Lascăr”. Parte din forțe, în dispersare, au încercat ruperea încercuirii dar numai puțini din Divizia 15 Infanterie, general Sion, au izbutit, restul fiind anihilați de sovietici. Pe 23 noiembrie a fost încercuită Armata 6 Germană, unități din Armata 4 tancuri germană, 5 divizii române din Armata 3, una din Armata 4 și Grupul 7 Vânătoare, ieșit ulterior. Supraviețuitorii Armatei 3 (Diviziile 7,9,11 Infanterie, 7 Cavalerie și 1 Blindată) au format „Grupul Hollidt” încercând a rezista pe Cir. Ofensiva Armatei 3 gardă sovietică, începută pe 16 decembrie 1942, a dat peste cap apărare româno-germană și a încercuit 7 divizii italiene. Operațiunea “Viscolul” (Wintergewitter) dată de Armatele Hoth-Nanstein a fost sortită eșecului. În 15 ianuarie 1943 honvezi din Armata 2 Ungară au căzut în încercuire. A urmat retragerea de la Stalingrad. Ce a mai rămas nevătămat de ruși a ucis gerul cumplit. Cele două armate române au pierdut 158854 militari – morți, răniți și dispăruți²⁴, în timp ce nemții au pierdut 10% din diviziile active. Trupele germano române încercuite, grupate sub comanda feldmareșalului Friedrich von Paulus au capitulat pe 2 februarie 1943.

După acest eșec și relațiile de comandament germano-române s-au tensionat. Nemții mergeau până la a învinui comandamentele și pe ofițerii români de rezultat, deși atributul conducerii le aparținea. Cu toată opoziția lui Hitler retragerea trupelor române din Crimeea se impunea. Replierea pe teritoriul Basarabiei și în Moldova a fost iminentă. În primăvara anului 1944 frontul s-a stabilizat căci ostașul român se bătea din nou la el acasă. România se confrunța cu o nouă situație și mai grea.

În primăvara anului 1944 frontul ajunsese să se stabilizeze relativ pe aliniamentul sud-vest Storojineț, Suceava, Fălticeni, nord Iași, Dubăsari pe Nistru, până la Cetatea Albă, cu o încercare de

Dobre, *Personalități ale infanteriei române*, Editura Gedoprint, București, 1995, Constantin Moșincat, *General de corp de armată Nicolae Macici – între extaz și agonie*, comunicare prezentată la simpozionul “50 de ani de la Victoria coaliției Națiunilor Unite”, Arad, 4-5 mai 1995, lucrare în manuscris.

²² A.M.R., fond 1199, dos. 363, p. 5

²³ *Ibidem*, dos. 328, f. 42-44

²⁴ Colectiv – *Armata română, 1941-1945*, p.57

rezistență pe acest aliniament. Informațiile conduceau spre ideea declanșării ofensivei ruse pe acest front, fapt ce a impus evacuarea din teritoriile ocupate ale Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei a autorităților și administrației române și unei părți din populație. Responsabilitatea repartitiei, cazării și încadrării teritoriale a evacuațiilor revenea *“Organizației General Mosiu”*²⁵, prin reprezentanții săi. Până a fi cunoscute reglementările acestei activități prefectura, Comenduirea Pieței Beiuș, adresau Comandantului Cercului Teritorial Beiuș cererile spre soluționare. Pe 13 aprilie 1944 colonelul Constantin Năsturaș a primit ordinul de concentrare pentru a îndeplini funcția de *“Delegat al Organizației General Mosiu”*, ordin de care-l trimitea spre știință și Cercului Teritorial Bihor, cu mențiunea utilizării telefonului *“104”* pentru nevoile de serviciu.

La scurt timp după prezentarea sa în teritoriu, colonelul Năsturaș, delegatul „Organizației General Mosiu” trimitea nota nr. 62, adresată confidențial-personal comandantului garnizoanei Beiuș și Prefecturii prin care-și făcea cunoscute atribuțiile sale pentru a *„ține legătura cu Comandamentul Marii Unități, comandantul garnizoanei, prefectul de județ și șefii organelor locale, ale Departamentelor [...]”*²⁶ pentru ca împreună să îndeplinească misiunea privind plasarea evacuațiilor.

Correspondența dintre delegatul *Organizației Mosiu* și Cercul Teritorial s-a făcut cel mai frecvent prin intermediul garnizoanei Beiuș, comandant căpitan Traian Luscan. La început, colaborarea a fost mai anevoioasă, dar pe parcurs misiunea s-a îndeplinit. Ordinele se succedau cu mare frecvență și nici nu apucau a fi executate până ce, se și se cereau rapoarte. Corpul 7 Armată se interesa, la 8 aprilie 1944, despre situația evacuațiilor sosite, iar Marele Stat Major, personal Generalului Mosiu i s-a raportat, la 22 aprilie, despre instituțiile și numărul de persoane ajunse astfel: *„Ministerul Finanțelor=136; Ministerul Internelor=5; Ministerul Sănătății=146; Ministerul Culturii Naționale=91; C.F.R.=303; SART=15; P.T.T.=72; Spitalul de Zonă Interioară nr. 251=97 personal și 303 răniți, Ministerul Lucrărilor Publice=73; Ministerul Agriculturii=3; Populația civilă=119; Episcopia Catolică Iași=10; Statistica=1; meseriași=28; Poliție=146; Legiunea de jandarmi= 52; TOTAL=1650”*²⁷.

Pentru nevoile de transport ale Spitalului de Zonă Interioară nr. 251, colonelul Năsturaș solicita garnizoanei 20 de căruțe, pentru a transporta paie în folosul spitalului, pentru a-și relua activitatea în două zile, cu începere de la 14 aprilie 1944. Operațiunea a fost dificilă în partea de început, datorită faptului că reprezentantul organizației, ofițer de rezervă, se adresa pentru aceeași chestiune mai multor autorități, ajungându-se uneori la decizii contradictorii fapt pentru care Locotenent-colonel Albu Vasile, comandantul Cercului Teritorial, îl înștiința printr-o adresă abrupt: *„cercul nu are nici o căruță și nici oameni de corvoadă”*²⁸. Organizația și-a început activitatea în localul Liceului de băieți „Samuil Vulcan” din Beiuș, unde se solicitau lemne pentru încălzire, mașină de scris pentru lucru, telefon, etc. Prefectul județului locotenent-colonel Alexandru Papp a dat concurs pentru buna rânduială.

În conformitate cu ordinul Marelui Stat Major nr. 150788/12 aprilie 1944, delegatul *Organizației General Mosiu* înștiința Poliția, Legiunea de Jandarmi și Cercul Teritorial privind sosirea evacuațiilor din Moldova, Basarabia și Bucovina. Telegrama descifrată de șeful Serviciului cifru de la Cercul Teritorial, sublocotenent (r) C. Popa, anunța sosirea *“Legiunii Jandarmi Vaslui cu șapte vagoane acoperite și o platformă”*²⁹. La realizarea condițiilor de cazare, potrivit ordinelor superioare, trebuiau să concure Prefectul, Pretorul sau primarul. În acest caz *“Organizația General Mosiu”*, ca element de legătură dintre armată și prefectură trebuia să semnaleze și cazurile de abuzuri. Rechizițiile făcute de armată trebuiau făcute după consultarea autorităților civile locale, pentru evitarea rechizițiilor suprapuse. Delegat al garnizoanei Beiuș, din partea armatei, a fost stabilit Lt. col. Cirlea Oscar de la Divizionul 1 Tunuri Munte.

Asupra mersului operației de primire a evacuațiilor în județul Bihor, colonelul Năsturaș a raportat, la 12 aprilie 1944, că ordinele superioare *“sunt executate și conduse de autoritățile militare și civile și fiindcă în 1940 orașul Beiuș a primit refugiații din zona cedată a Ardealului, posibilitatea de cazare în*

²⁵ General de brigadă Gheorghe Mosiu (n. 29 mai 1882 – m. ?). Și-a început cariera militară la 1 noiembrie 1911, și a fost avansat ca sublocotenent în 1913, repartizat la Regimentul Roman nr.14. Grade militare: locotenent (1916), căpitan (1917), maior (1923), locotenent colonel (1933), colonel (1941). S-a ocupat în calitate de Comandant al Etapelor de Vest de plasarea refugiaților și evacuațiilor în cadrul Operațiunii *“1111”* care i-a asimilat și numele.

²⁶ A.M.R., fond 1276, dos. 174, f.82

²⁷ Idem, fond 1276, f.16

²⁸ Ibidem, f.3

²⁹ Ibidem, f.31

Beiuș este de circa 500 persoane, iar în județ de circa 18000”³⁰. În Beiuș funcționa o societate de Cruce Roșie, unde cei evacuați primeau zilnic hrană și asistență medicală, făceau baie și erau deparazitați înainte de cazare, în acest fel fiind evitate bolile molipsitoare. Evidența tuturor celor sosiți se ținea într-un registru și se confrunța cu alt registru de evidență, care se ținea în gara Beiuș. Repartiția pe teritoriu a ținut seama de specificul serviciului și de trebuințele locale, “populația în general primește cu bunăvoință pe evacuați”³¹. S-au înființat cantine și popote unde evacuații găseau hrană suficientă și cu un preț scăzut. Copiii adunați la școală au primit educație. Și în comunele Târcaia și Vașcău s-a manifestat interes pentru rezolvarea situației evacuaților. În concluzie la darea de seamă delegatul bihorean raporta “primirea evacuaților în județul Bihor este la înălțimea vremii de suferințe în care trăim”³². Printre greutăți s-au semnalat: lipsa mijloacelor de transport, întârzierea bagajelor.

În perioada absenței colonelului Năsturaș, locțiitor rămânea maiorul Gheorghe Bostan de la Cercul Teritorial Bihor. Prin instrucțiuni Marele Stat Major a reglementat atribuțiile garnizoanei, prefecturii și poliției pentru dirijarea materialelor și evacuărilor. Deoarece s-a înștiințat sosirea a 200 răniți, Spitalul 251 își sporea cu încă 100 numărul de paturi. Pentru sporirea posibilităților de cazare s-au luat măsuri de deblocare a camerelor ofițerilor plecați pe front, fiind luate în evidența Prefecturii. Delegatul desemnat de armată pentru acest scop a fost locotenentul Staicovici Tache, care împreună cu cei din comisia constituită conform ordinului 405000 al Marelui Stat Major³³ îndeplinea atribuțiile specifice.

Necazurile cele mai mari s-au înregistrat în privința transporturilor separat a oamenilor și materialelor și rătăcirea acestora uneori³⁴. Disputa între autorități a stârnit uneori discuții pasionale și de onoare. Așa se face că Traian Luscan, comandantul Pieței Beiuș, cerea prin raportul nr. 44 măsuri de pedepsire a polițistului care a făcut “aprecieri insinuoase”³⁵ la adresa armatei, ceea ce a dus la anchetarea cazului. În cele din urmă repartizarea camerelor deblocate s-a făcut pe bază de bon de cartiruire, eliberat de comenduirea Pieței. Cercul Teritorial Beiuș, cu adresa nr. 414 din 28 aprilie 1944, a comunicat dispersarea din oraș și comune a unităților din garnizoană la: Târcaia, Negru, Pocola, Petrani, Șuncuiuș, Delani, Ioaniș, Nimăiești, Finiș, Sudrigiu, Ferma Gungi și Mizieș. Pentru spitalul din Suceava evacuat, prefectul solicita încăperi în clădirea Liceului “Samuil Vulcan”, în timp ce delegatul Organizației insista să rămână la Internatul Ortodox de Fete.

Privind dislocarea trupelor, potrivit planului de cantonare aprobat de generalul Cămărașu, comandantul Corpului 7 Teritorial, căruia i se subordona și Cercul Teritorial Bihor, locotenent-colonelul Vasile Albu, îl invita pe colonelul Năsturaș să se documenteze deoarece resursele de apă reduse și depozitele de subzistență care nu permiteau o altă dislocare, cerută de delegatul organizației General Mosiu. “Poliția să părăsească comuna Târcaia și să se ducă la Remetea unde Prefectura îndrumează unitățile”³⁶, în comuna era deja dislocat Batalionul 6 Vânători Munte cu nevoi de ocupare a tuturor spațiilor.

Din studiul documentelor rezultă un oarecare frecuş³⁷ între autoritățile militare locale – știut fiind faptul că ofițerul cel mai mare în grad era comandant în teritoriu - ceea ce “leza” pe un “delegat al Marelui Stat Major”. Din aceste motive colonelul Năsturaș, venit nepregătit și incomplet informat se simțea marginalizat, deși nu era obstrucționat. Încetul cu încetul relațiile s-au armonizat, după ce “delegatul” a coborât în viața militară din teritoriu. În acest sens cu nr. 7294, Prefectul județului Bihor, locotenent-colonelul Alexandru Papp îi făcea cunoscute măsurile luate înaintea sosirii sale ca “delegat” în teritoriu și motivația acestora legate de: drumuri de acces, capacități de cazare, nevoi de serviciu în

³⁰ Ibidem, f.39

³¹ Ibidem

³² Ibidem, f.40

³³ Ibidem, f.170

³⁴ Ibidem, p.135, 124, 122. La spitalul din Râmnicu Vâlcea au ajuns 6 lăzi cu materiale ale Laboratorului de Igienă din Chișinău instalat la Tinca. Lipsa materialelor pune în imposibilitate funcționarea spitalului.

³⁵ Ibidem, f.74-76

³⁶ Ibidem, f.83

³⁷ Ibidem, f.63. În adresa nr.196/16 mai 1944 comandantul Cercului Teritorial Bihor vorbea despre faptul că “Delegatul” îl îndruma spre Prefectură, Prefectura îl îndruma spre “Delegat” direct, în timp ce primăria Beiuș nu răspundea nimic. Cum să executăm ordinul?...

Beiuș a evacuaților, dispersarea și nu evacuarea unor elemente ale administrației (poliție, prefectură etc.).

Posibilitățile reduse de cazare dau naștere unei intense corespondențe între factorii implicați: Delegatul *Organizației General Mosiu*, Prefectură, Garnizoană și Cercul Teritorial Bihor. Problemele erau complexe. De pildă prin adresa nr.344/6 mai 1944 Spitalul de Zonă Interioară nr.251, solicita o sală pentru capelă, singurul loc fiind "coridorul închis ce se afla la etajul I al Liceului Unit de fete"³⁸, unde funcționa spitalul, loc acceptat de preotul și medicul spitalului. Pentru eliminarea neînțelegerilor, colonelul Năsturaș trimite adresa nr.80 Garnizoanei, Prefecturii și Cercului Teritorial Bihor, prin care încerca explicarea punctului său de vedere.

Până la 10 iulie 1944, în județul Bihor, au sosit și au fost cazați 3485 evacuați în cadrul "Operațiunii 1111". Dintre instituțiile evacuate amintim: Școala conducătoare Chișinău, Liceul de băieți Vaslui, Serviciul Sanitar Suceava, Spitalul de Stat Suceava, Laboratorul de Igienă Chișinău, Legiunea de Jandarmi Vaslui, Penitenciarul Baia, Serviciul drumurilor Ismail, Spitalul de Zonă Interioară 251, Episcopia Catolică Iași, Poliția orașului Vaslui, Școala de subofițeri de infanterie Dorohoi.

În adresa nr. 3573/8 iunie 1944, trimisă colonelului Năsturaș, de inspectorul școlar Lazăr Pop și subinspectorul Gavril Vandici aflăm despre conținutul programului elaborat de Ministrul Culturii Naționale pentru "continuarea cursurilor școlare cu Program al Muncii de război"³⁹, pentru intervalul 1 mai - 1 septembrie 1944. Programul de natură pedagogică se împărțea în două: teoretică și practică. Prima parte aborda: cultul eroilor, scrierea frumoasă, discuții libere despre actualitate, coruri școlare, excursii pentru colectarea materialului necesar muzeului - ierbar, insectar, pietrar, semințe etc., întocmirea primei cărți de istorie a statului, apărarea pasivă, folclor și educație fizică. Partea practică avea în vedere cultura intensivă a grădinilor, creșterea animalelor și păsărilor, viermi de mătase, înființării de păduri, plantații, stupine, lucru manual din paie, nuiele, frunze, papură, colectarea de plante medicinale, deșeuri, spicuit, pescuit, rețete culinare și sfaturi gospodărești pentru fete. Partea de natură administrativă viza: arhiva școlii, gestiunea, evidența eroilor, dispăruților, orfanilor, invalizilor și văduvelor de război, recensământ școlar, inventarieri, monografia localității, istoricul școlii și a bisericii. Cu ajutorul elevilor curățenia claselor, școlii, curții și grădinii, repararea mobilierului, curățirea șanțurilor și întocmirea de albume istorice și geografice. Datorită acestui program școlile, cu mici excepții, nu au fost folosite pentru cartiruirea trupelor și evacuaților.

Misiunea ce-i revenea Cercului de Recrutare Bihor de colaborare cu administrația locală privind plasarea în teritoriu a evacuaților din teritoriile vremelnice ocupate a fost cu succes îndeplinită. Sarcina principală a instituției rămânea aceea a recrutării noilor contingente pentru trimiterea lor pe front acolo unde patria le ordona.

³⁸ A.M.R., fond 1276, dos. 174, f.77

³⁹ *Ibidem*, anexa A la raportul inspectorului școlar Bihor.